

MUSEUMSAVISEN

Nr. 43

December 2006

26. årgang

HOLSTED • BRØRUP • VEJEN

Museets nye ansvarsområde

Udflugt til to Sønderskovejere med 400 års afstand

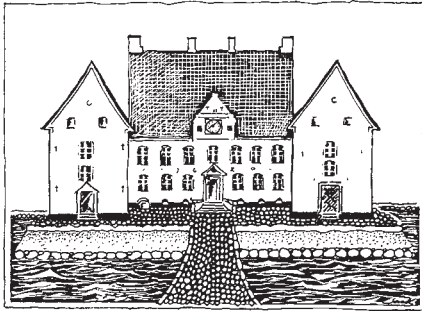
Renæssancefestivalen
den 17. juni

Efterårsferie i
renæssancens tegn

Kakkelovnsrør på
Sønderskov

Fredede
fortidsminder er
nyberejst

Museet på Sønderskov

Sønderskovgårdsvej 2, 6650 Brørup

Tlf. 75 38 38 66 - Fax 75 38 38 65

Email: post@sonderskov.dk

www.sonderskov.dk

Museets faste medarbejdere:

Museumsleder: Svend Aage Knudsen

Museumsinspektør: Peter Munch Jensen

Arkivleder: Linda Klitmøller (Vejen)

Bogholder: Ellen-Marie Viuff

Museumsassistent: Hanne Petersen

Assistent: Joan Lindberg

Forvalter: Torben Immerkær Krogh

Pedel: Marius Leopold Poulsen

Museets åbningstider:

Tirsdag-søndag kl. 11-16.

Mandag lukket.

Kontoret er åbent hverdage 9.00-16.00.

Efter forudgående aftale med museets kontor er der også adgang for skoleklasser udenfor normal åbningstid.

Der er endvidere mulighed for at aftale gruppebesøg med introduktion og/eller omvisning også udenfor normal åbningstid.

Natur- og Kulturskolen ved Sønderskov

Naturvejleder: Mette Bækgaard Johnsen

Tlf. 75 38 43 37 - Fax 75 38 38 65

Email: naturvejleder@sonderskov.dk

Restaurant Herregårdskælderen

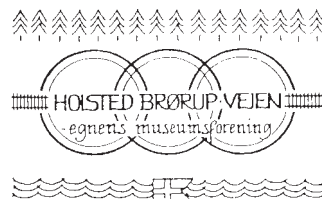
Tlf. 75 38 38 45 - Fax 75 38 38 45

Email: herregaardskaelderen@clausfh.dk

www.herregaardskaelderen.dk

Holsted - Brørup - Vejen Egnens Museumsforening

Stiftet den 6. februar 1979 med det formål at oprette og drive et kulturhistorisk egnsmuseum

Formand: Agner Frandsen, Tangevej 98, 6760 Ribe, 75 42 17 98.

Næstform.: Flemming Holm Rasmussen, Søndergade 14, 1. tv, 6650 Brørup, 75 38 38 11.

Kasserer: Inger Gram, Villumsvej 4, 6683 Føvling, 75 39 82 59.

Kontingent 2006: 125,- kr. for enkeltmedlemmer og 175,- kr. for par.

Kontingentet omfatter partoutkort for årets besøg, ligesom foreningens medlemmer modtager Museumsavisen, Mark og Montre og meddelelser om aktiviteter.

Redigering: Peter Munch Jensen og Agner Frandsen
Layout: Henriette Roued Olsen

Museets nye ansvarsområde

Dette bliver det sidste nummer af Museumsavisen, der er udgivet under museets gamle ordning. Per 1. januar 2007 bliver museets geografiske ansvarsområde udvidet med det nuværende Rødding Kommune med alle de udfordringer, det indebærer. Det nye ansvarsområde vil uvægerligt komme til at påvirke fremtidige museumsavisers ind-

hold. En sikker fornyelse vil kunne ses på forsiden af det næste nummer. I anledning af det udvidede ansvarsområde får vi brug for et nyt kort til Museumsavisens forside. Henriette Roued har allerede tegnet kortet med de otte nye sogne på: Sdr. Hygum, Rødding, Øster Lindet, Jels, Skodborg, Skrave, Hjerting, og Lintrup. Her er det nye kort.

Peter Munch Jensen

Udflugt til to Sønderskovejere med 400 års afstand

Transporten ved årets kustodeudflugt sørgede Brørup Busser for.

Udflugtens første stop var Nørre Galten Kirke.

På årets udflugt for de frivillige medarbejdere samt ansatte på Sønderskov blev der stiftet nærmere bekendtskab med to betydelige ejere af den gamle sydjyske herregård, nemlig adelsmanden Thomas Juel og hans hustru, Maren Bølle, der døde i henholdsvis 1647 og 1648 samt de nuværende ejere Tove og Helge Kragelund på Faurskov Hovedgård.

Udflugtens første stop var Nørre Galten Kirke, der set fra Hadsten by toner frem højt på en bakke med et markant

tårn, kvadratisk fornedet, ottekantet foroven og med et løgformet spir, der først blev bygget til i 1698. Selve kirkeskibet er fra 1100-tallet.

Her blev Thomas Juel og Maren Bølle begravet. Deres ligsten står nu udvendig ved tårnet, men deres mest markante minde ses ved siderne af korbuens bredt svungne epitafium, der er forsynet med flot restaurerede knælende træfigurer af parret – én på hver side af buen.

Ved en istandsættelse i 1957 fandt man

Ægteparret Juels mest markante minde er deres epitafium, der hænger over kirkens korbue.

Ægteparret Juels epitafium er forsynet med flot restaurerede knælende træfigurer af de to.

en krypt under koret. Med kirketjenerens tilladelse fik deltagerne lejlighed til på skift at stige ned i det lille mørke rum, der med et kranium og en stak skeletter gav dagens gys. Her var en renovering tiltrængt! Om der blandt skeletterne ligger de jordiske rester af Thomas Juel vides ikke.

Når ægteparret blev begravet i Nr. Galtens kirke – skønt de døde på Sønderkov – skyldes det familiær tilknytning samt at parret også ejede herregården Kollerup i Lilleå-dalen tæt på Hadstens sydlige bydel. Denne herregård samt ca. 300 ha jord, en idyllisk vandmølle og tilhørende kro ejes nu af Pia Selchau-Mark.

Fra fortid til nutid

Fra minderne om Sønderskovs ejere for næsten 400 år siden gik turen videre mod vest til Fauruskov Hovedgård, hvor de nutidige ejere af Sønderkov, Tove og Helge Kragelund, stod parat til modtagelse ved gitterporten.

Svend Aage Knudsen overrakte her en blomstrende aflægger af Sønderkov-rosen samt et bogværk om roser. Tove Kragelund havde navngivet Sønderkov-rosen på sommerens Rosenudstilling,

Nede i krypten gav et kranium og en stak skeletter dagens gys.

der nu er blevet en tradition på Sønderkov.

Vi beundrede den statelige hovedbygning opført i 1750 i gule sten. Bygningen har en arkitektonisk styrke i kraft af en høj, gennemgående trefags frontispice, der dominerende skyder sig op over det store tag. På gårdssiden er hovedbygningen forsynet med en høj, tosidig fritrappel med kældernedgang under. Udflugtens ca. 50 deltagere blev inviteret ned i kælderetagen, hvor der blev budt på et overdådigt frokostbord med talrige lækkerier. Frokosten blev indtaget med stor lyst efter den lange køretur, der gik ad utraditionelle veje op midt gennem Jylland.

Ved Fauruskov Hovedgård tog Tove og Helge Kragelund imod.

Faursskov Hovedgård's statelige hovedbygning blev opført i 1750 i gule sten.

Herregårdens jord gik til 42 husmænd

Idealisten og forretningsmanden Helge Kragelund gav her et rids af Faursskovs historie: I 1277 var bispem i Århus ejer, senere kronen, slægterne Friis, Rosenkrantz og andre. I 1737 blev godset lagt ind under grevskabet Frijsensborg. I 1922-23 blev jorden udstykket til 42 statshusmandsbrug og avlsbygningerne blev brudt ned. De resterende 30 tønder land og hovedbygningen blev i 1924 købt af en Århus-købmand, og i 1941 af forstander N.C. Bjerg til brug for et optagelseshjem for drenge.

I 1975 købte Kragelund gården og foretog i 1976-82 en istandsættelse af hovedbygning og den store park. Det blev indledningen til hans restaureringer i Tønder, på Sønderkov og til sidst i Århus midtby. Mulighederne herfor var opnået gennem opkøb af grunde og opførelse af nye huse i Århus-området.

Mærkelige mænd dukker op

Formanden for Museet på Sønderkov, Agner Frandsen, gav i sin takketale til værtparret et rids af forløbet omkring Holsted, Brørup og Vejen kommuners endelige samling om Sønderkov som et fælles egnsmuseum:

- Der lød advarende røster som „Hold

fingerne fra Sønderkov“. Men så skete der noget. En tømrermester dukkede op og tilbød at istandsætte huset på egne præmisser. Det lød utroligt, når han sagde, at det skal blive et „smykkeskrin“ for alle!

Samtidig dukkede endnu en mærkelig mand op - Svend Aage Knudsen. Lejemålet af Sønderkov kom i stand, og i 1992 åbnedes museet. Vi ventede 185 til åbningen, men der kom 900, så der måtte 3 mand til at vise rundt. Kragelund og hans håndværkeres åbenhed under restaureringen slog igennem, og det har fulgt projektet siden.

Det hele har været en god historie. Bliv ved med jeres ejendommeligheder, sluttede Agner Frandsen.

Udflugtens ca. 50 deltagere blev inviteret ned i kælderetagen til et overdådigt frokostbord.

Efter frokosten var der lejlighed til at se stueetagens mange rum.

Med beundrende, imponerede blikke var der efterfølgende lejlighed til at se stueetagens mange rum, hvor sans for enkeltheds betydning slog tydeligt

igennem i møblering og udsmykning. Det var en stor oplevelse at gå gennem dette store flotte hus.

På hjemturen mod motorvejen kunne deltagerne følge H.C.Andersen, når han i sin dagbog fra et besøg 15. juni 1865 på Faurskov bl.a. skrev: „- Vi kørte i hestevogn en smuk omvej, mellem skov og lyngbakker, forbi en mølle“

Lyngen er ganske vist i de 141 år siden nu afløst af frodige marker, men det blev vores bustur ikke mindre skøn af.

Tak for en mindeværdig, oplevelsesrig tur i det nordjyske!

Harald M. Jørgensen

Generalforsamling

I Baroksalen på Sønderskov

Torsdag den 29. marts, kl. 19.00

Dagsorden i henhold til museumsforeningens vedtægter
I pausen kan der købes kaffe og kage i Restaurant Herregårdskælderen

Efter pausen præsenterer museumsinspektør Peter Munch Jensen sine forskningsresultater vedrørende Sønderskovs bygherre, adelsmanden Thomas Juel (1562-1647).

Vi følger Thomas Juel i medgang og modgang, krig og fred, ungdom og alderdom gennem hans 85 år lange liv.

fri entré

Renæssancefestivalen den 17. juni

Afholdelsen af den store nyhed på museets årsprogram, Renæssancefestival på Sønderkov, blev en stor succes, der lover godt for fremtiden. Efter mange måneders forberedelser løb festivalen endelig af stabelen, som planlagt den 17. juni 2006.

Vi bringer hermed Museumsforeningens formand Agner Frandsens tale ved åbningen af festivalen:

Åbningstalen

„En dag for godt 400 år siden kom en række fornemme vogne kørende hertil, anført af en rytterkortege. De gjorde holdt ud for den vindebro, der var slået over voldgraven. Henne i smedjen stod en sort mand og smedede. Han var ikke sort, fordi han var fra Afrika, men fordi han var sværtet af sod. Da han hørte hestetrevet og rumlen fra vognene, kom han ud og gik hen imod rytterne. Den forreste rytter var en meget fornemt klædt mand, der sad godt på hesten. Han havde et kraftigt hoved og en lang hårpisk. Han kikkede på smeden og sagde:

- Min gode mand! Træffer jeg herremanden Thomas Juel?
- Det er mig, sagde den sorte smed.

Den fornemme rytter er Kristian den Fjerde. Om historien er sand, vides ikke. Men den er fortalt op igennem tiden, og jeg har engang hørt om en tilføjelse til den. Kristian den Fjerde var i embeds medfør ankommet til Ribe, men Riberhus var i en så sørgelig forfatning, at kongen af Guds nåde ikke mente at kunne bo der. Så kørte han til Sønderkov i stedet for. Thomas Juel og kongen var bekendte.

Der er skrevet mange bøger om Kristian den Fjerde. Bl.a. en af forfatteren Gotfred Hartmann. Hartmann var for en snes år siden på besøg i Askov, og jeg spurgte ham, om han var stødt på oplysninger om kongens besøg på Sønderkov.

- Nej, sagde københavneren Hartmann forbavset, hvad skulle Kristian den fjerde dog dér!

Nej, hvad skulle kongen dog på Sønderkov! Ikke desto mindre kán historien godt være sand.

De to herrers veje krydsedes flere gange, i retssale og ved kongens fester. Desuden var Riberhus temmelig ødelagt for godt 400 år siden på grund af Torstenson-krigen. Endelig fortælles, at Thomas Juel selv befattede sig med smedehåndværket. Han skal være mester for den store lås til hoveddøren og den tilhørende nøgle.

Man kan have opdigtet historien for at prale med et kongebesøg, men det havde man dog næppe fundet på, hvis ikke der var en kerne af sandhed i den.

Ikke desto mindre rummer historien et godt billede. Billedet af renæssancefyrsten, kongen af Guds nåde, der vil bo stands-

mæssigt.

Kikker vi hen ad vejen og ser den fornemme kortege for os med den kongelige rytter i spidsen, er det så at sige renæssancen, der kommer os i møde.

Renæssancen er perioden mellem middelalder og nyere tid. Man så i 15-1600-tallet på middelalderen som den mørke tid, man var sluppet ud af. Nu skulle en ny strålende fremtid fødes bl.a. inspireret af det antikke Rom. Renæssance betyder netop genfødsel. Disse tanker kom til udtryk i byggeriet, i klædedragten, i digtekunsten, i maden, i øllet, i musikken, alle steder. Tænk bare på Kristian den fjerdes enorme byggeprojekter, Børsen, Rundetårn, Rosenborg osv. Og Thomas Juel byggede sit renæssance-Sønderskov i 1614-1620. Det er bygget om siden, men I kan på muren her se omridset af Thomas Juels vinduer, og så var murene i øvrigt ikke hvide, men røde. Men et er, hvad de kendte folk i renæssancen er kendt for. Noget andet er, hvordan folk i almindelighed levede i renæssancen.

Det skal vi opleve noget af i dag. For 3 år siden vedtog en række museer og andre kulturinstitutioner at gennemføre et nationalt renæssanceår i 2006. Tanken er at sætte focus på renæssancen i Danmark og gøre det gennem forskning og formidling. Sønderskov er den eneste bevarede herregård i Ribe Amt med hovedbygning fra renæssancen. Vi har således de helt rigtige historiske rammer. Derfor er det oplagt, at Museet på Sønderskov bidrager til renæssanceåret, og museet har sammen med turistforeningerne i Holsted, Brørup og Vejen taget initiativ til projektet, der har fået betegnelsen „Renæssancefestival på Sønderskov 2006“. Turistforeningernes tidligere planer om at levendegøre Kri-

stian den Fjerdes tid er indarbejdet i planerne.

Mange frivillige har ladet sig hverve til opgaven. Ellers havde museet ikke mulighed for at kaste sig ud i et sådant arrangement. Der er oprettet et dragtlaug, et teaterlaug og et tømmerlaug, og blot et kik ud over gårdspladsen røber, hvor meget energi der er lagt i forberedelserne, og de kommende timer vil også vise, hvor stor den frivillige indsats er.

Museet og de frivillige har været i gang lige siden september måned sidste år. Projekter af denne art har det med at blive større, end det først var planlagt. De første planer for festivalen gik ud på, at der skulle tømres 10-15 boder, og at der skulle sys 20-25 dragter. Men efterhånden som projektet skred frem, endte det med at blive til 20 boder og ikke mindre end 50 dragter. På trods af denne fordobling af arbejdsbyrden for museets personale og de frivillige i arbejdsgrupperne er der ikke sprunget over, hvor gærdet er lavest. Kvalitetsniveauet er højt, og det skal det være, for at museet kan stå inde for festivalen.

Der er således lagt bund for et fremtidigt samarbejde, hvor det autentiske og oplysende og det spændende og underholdende går hånd i hånd. Om renæssancefestivalen næste år så vil

strække sig over mere end én dag, vil tiden vise.

Om lidt åbner boderne. Også Herregårdskælderen spiller med, og her serveres der senere renæssancemad. Det vil være klogt at afgive bestilling i kælderen allerede nu. Dansegruppen Contrapasso fra København optræder med renæssancedanse. Til sidst vil der være historisk modeshow, hvor I blandt andet kan møde adelsdamen Bege Clausdatter, selveste Thomas Juel og hans kokekone Kirsten Jørgens, som han var så elskværdig at lade brænde som heks i 1620. Og I vil træffe Kristian den Fjerdes bedstefar Kristian den Tredje og andre historiske personer fra renæssancen.

Lad jer oplyse om livet for 400 år siden og mor jer over teaterlaugets optrin og gøgler-Antons kunster. Smag på renæssancesuppen, der bliver serveret her på gårdspladsen eller gå over og se på landsknægtlejren på plænen vest herfor. Her kan I også møde hyrdekonen Kirsten Svennis med hendes får og geder. Nogle siger, hun er en klog kone, og at hun kan helbrede sygdomme ved hjælp af helbredende urter; andre siger, hun er i ledtog med fanden selv og er en heks. Derfor: pas på!

Det er ikke gratis at sætte denne festival op. Men der er ydet velvillig støtte fra forskellige sponsorer.

Hovedsponsor er Brørup Sparekasse, og der er tilskud fra Ribe Amts Kultur- og forsøgspulje, fra Ribe Amts Kulturfond, Fra Vejen Trælasthanhandel og fra overskuddet fra Stavnsbåndsjubilæets arrangement på Sønderkov i 1988.

Tak til sponsorerne.

Der er også institutioner, der er absolut upåvirkelige, når man taler arrangementets sag. Det er bl.a. Danmarks

metereologiske Institut. Så meget mere grund er der til at glæde sig over, at det hverken stormer eller plaskregner i dag.

Som sagt: Renæssance betyder genfødsel. I dag er det så Renæssancen, der i nogle timer genfødes på Sønderkov. Tillykke med dét til alle medvirkende og til alle gæster, og hermed er Renæssancefestivalen på Sønderkov 2006 åben.“

Festivalens forløb, efterspil og fremtid

Dette var Agner Frandsens ord ved åbningen af Renæssancefestival på Sønderkov 2006.

Festivalens program forløb efter planerne med renæssancemarked, gøgl og andre optrin, renæssancedanse, historisk modeshow og servering af renæssancemad. Over 800 veloplagte besøgende mødte frem i løbet af dagen. Dette var et større antal besøgende, end vi havde regnet med i budgettet, således at vi endte med et lille overskud.

Det er hensigten, at renæssancefestivalen vil blive et årligt tilbagevendende indslag på museets program. Hertil har vi oprettet en særlig konto, hvor overskuddet fra festivalen ligger. På denne konto ligger også de indtægter, vi har haft i kølvandet på arrangementet. I anledning af det landsdækkende renæssanceår har nemlig en række andre museer haft renæssancearrangementer, og festivalens modeshowgruppe er blevet lejet tre gange i løbet af efteråret til at opføre det historiske modeshow. Ved et af disse engagementer udlejede vi også nogle af de boder, der blev fremstillet til renæssancefestivalen. Vi håber, at vi også fremover vil kunne forrente nogle af de investeringer, vi har gjort i boder og dragter, således at vi ad denne vej kan

fremskaffe nogle af midlerne til kommende festivaler.

Fra arrangørernes side kan vi kun sige, at erfaringerne fra Renæssancefestivalen 2006 lover godt for det fremtidige kultursamarbejde i den nye storkommune. Tre turistforeninger, et museum samt en stor gruppe frivillige i lokalbefolkningen har samarbejdet om at virkeliggøre projektet, der har fået støtte fra flere lokale sponsorer. Efter festivalens afholdelse har vi indledt et samarbejde med de lokale biblioteker for at fastholde interessen for emnet renæssancen blandt befolkningen. For renæssancefestivalen er et projekt med store formidlingsmuligheder. I efteråret satte vi en vandrestilling op om de dragter, der blev syet til festivalen. Udstillingen har gået på skift mellem Museet på Sønderkov og Brørup, Holsted og Rødning Biblioteker. I maj-juni 2007 vil udstillingen stå på Vejen bibliotek som inspiration til kommende gæster ved næste festival.

Denne vil blive et todages arrangement og er skemalagt til at finde sted den 8-9 september 2007. Styregruppen for renæssancefestivalen har nemlig besluttet at lade næste års festival indgå i den folkelige kulturuge, der afslutter de kulturelle markeringer af overgangen til Ny Vejen Kommune. Det vil blive vores bidrag til kulturugen.

Peter Munch Jensen

Efterårsferie i renæssancens tegn

Frøken Skrap instruerer i skriveværkstedet.

Det er vel næppe gået nogens næse forbi, at det i år er Renæssanceår. Derfor var det naturligt at de 2 aktivitetsdage på Sønderkov i skolernes efterårsferie havde renæssancen som emne.

Børn med bedsteforældre eller med mor og far samt Skolernes Skolefritidsordninger var inviteret til aktivitetsværksteder.

På gårdspladsen blev de besøgende mødt med en stemning fra gamle dage ved smedenes klingende hammerslag, og tømmerlauget var i gang med at fremstille dyvler af træ. Der var sat boder op, og både smede og tømre var klædt i renæssancedragter.

I museumsbutikken blev alle grundigt informeret om aktivitetsmulighederne: et skriveværksted, et tegneværksted, smedning og tømring, pibning af præstekraver og et fotosafari løb.

I Baroksalen var nogle af de flotte dragter, som blev syet til Renæssancefestivalen, sat på giner. Inger Barsballe

og Jutta Rattenborg, der selv har syet mange af dragterne, fortalte børnene om dragterne, og hvordan man gik klædt i renæssancen. Efterfølgende blev børnene udstyret med farveblyanter og papir, så de kunne tegne de flotte dragter. Der blev tegnet rigtig mange flotte tegninger.

I motorvejsrummet viste Anna Andersen, hvordan en præstekrave bliver til. Et gammelt håndværk, som de færreste i dag mestrer. De besøgende kunne se, hvordan hver enkelt lille fold blev pibet, så der til sidst kom en rigtig præstekrave frem.

Ude på gårdspladsen havde Sønderkovs smedegruppe tændt op i feltessen og viste folk, hvordan en hestesko bliver smedet. Børnene kunne prøve at hamre på det gloende hede jern. Ved siden af smedene var tømmerlauget i gang. Her skulle børnene finde de store armmuskler frem, for her skulle laves dyvler af egetræ. Træet var kløvet i mindre stykker, og skulle hamres igennem

Unge deltagere i opgaveløbet.

Jutta Rattenborg giver gode råd i tegneværkstedet.

en jernplade med hul i. Stolte og en smule ømme i armene kunne børnene gå videre til næste aktivitet med en flot dyvel i hånden.

Inde i skolestuen var frøken Skrap klar med blæk og pen. Her skulle børnene prøve at skrive med gammeldags pen og blæk. Nogle prøvede endda at skrive med en fjerpen. Det var svært, men efter lidt øvelse gik det helt godt. Det hele skulle ende med et brev, som blev luk-

Der blev tegnet rigtig mange flotte tegninger.

ket med lak og sejl. Flere af de lidt ældre besøgende kunne berette om deres skoletid, hvor de selv skrev med blæk.

Fotosafari var navnet på et opgaveløb. Alle børn fik udleveret en folder med 10 forskellige små billeduddrag på. Billederne var taget på forskellige steder både inde på herregården og ude i haven. Nogle af stederne var svære at finde, f.eks. ved langsaven på Kornloftet, og flere skulle have et lille hint. På hvert sted, hvor det enkelte billede var taget, var sat et bogstav. Når alle bogstaverne var fundet, kunne de sættes sammen til det hemmelige kodeord. Med kodeordet var man med i lodtrækningen om en kurv med dejlige ting fra Museumsbutikken.

Aktivitetdagene på Sønderskov i skolerens efterårsferie er en god og hyggelig tradition, som mange benytter sig af. Næste år lukker museet igen dørene op for spændende efterårsferieaktiviteter.

Vi vil fra Museets side gerne sige tak til alle de frivillige, som hjalp til på dagene.

Mette Bækgaard Johnsen

I et hjørne af Sønderskovs borggård lå smede- og tømrerværkstederne.

Kakkelovnsrør på Sønderskov

De seks „Kakkelovnsrør“, der deltog i Nimbus-klubbens sydjyske udflugt. Nr. 3 fra højre er klubformanden Frank Hansen, Holbæk og nr. 2 fra venstre er Erling Viuf, Føvling.

Museet på Sønderskov havde søndag den 16. september besøg af seks „Kakkelovnsrør“ - på hjul vel at mærke. Kælenavnet for de ældste modeller af den dansk-fremstillede motorcykel Nimbus opstod på grund af det lange rør, som udgør benzintanken.

Af disse første Nimbus-modeller blev der i årene 1919-1928 fremstillet 1.252 stk., oplyser tømrermester Erling Viuf, Føvling, der i år havde tilrettelagt udflugten for Nimbus-klubben, der daterer sig tilbage til 1925.

Deltagerne, hvoraf flere kørte på nyere modeller, kom fra mange egne af landet. De overnattede i spejderhytter i Føvling. Næste dag besøgte Gravengaard vandmølle i Præstkjær,

Sønderskov vandmølle og sidst Museet på Sønderskov, hvor den medbragte mad blev spist i haven før museumsbesøget.

Harald M. Jørgensen

Kongeåmødet

Lørdag den 10. februar 2007 kl. 19.30
i baroksalen på Sønderkov

**Cand. phil. i historie Jesper Groth holder foredrag med titlen:
Fred og ejendomsoverdragelse**

Højskolemanden og politikeren Sofus Høgsbro var medlem af den danske Rigsdag i 1864 og stemte imod freden i Wien, fordi han ikke ønskede at overdrage en befolkning, som stod højt i åndelig dannelse fra den ene stat til den anden: „*som man afbænder en gård med dens besætning*“. Størstedelen af Slesvig blev underlagt Preussen. Ærø og 8 sogne kom til Danmark, og Kalvslund skiftede tilhørsforhold to gange og endte som en del af Preussen.

Sofus Høgsbro fik gennemført overgangsordninger i Danmark for Ærø og de 8 sogne, fordi han frygtede, at den bratte overgang ville skabe misstemning hos beboerne og fjerne deres sind fra kongeriget.

Til minde om højskolemanden og politikeren Sofus Høgsbro og hans bustru Amalie Høgsbro blev der rejst denne mindesten i Skibelund Krat. På stenen kan læses: „Sofus Høgsbro og Amalie Høgsbro... Venner af Danskhed, Folkeoplysning og Folkefrihed rejste dem dette minde“.

Fredede fortidsminder er nyberejst

Lidt om fredningshistorie og nyberejsning

I vores daglige færdsel rundt i landskabet ser vi ofte fortidsminder i form af gravhøje. De er kun en rest af oprindeligt syv til ti gange flere gravhøje, som har været synlige i landskabet.

Opførelsen af de tidlig middelalderlige stenkirker markerede begyndelsen af en systematisk ødelæggelse af de stenfyldte gravhøje i Danmark.

I løbet af 1800 tallet og langt op i det tyvende århundrede kom gravhøjene i vejen for bondens dyrkning af jorden, og kombineret med en stor efterspørgsel på sten i form af skærver til vej og jernbaneanlæg blev mange gravhøje overpløjet eller fjernet helt.

I den sidste del af 1800 tallet og op i 1900 tallet var der organiserede grupper, der havde som beskæftigelse at sløjfe gravhøje mod en betaling der delvis bestod af de fund der blev frembragt i højene. Et job der til tider gav ganske

godt. Fundene blev solgt til samlere og de få egentlige museer, der fandtes dengang.

Som en reaktion på denne fremfærd dannedes allerede i 1807 Oldsagskommissionen. Oldsagskommissionen havde til formål at sikre bevaringen af de vigtigste oldtidsminder og tage vare på de arkæologiske fund. Omkring 1811 var de første cirka 200 fortidsminder fredet.

Med forskellige tiltag blev der efterhånden foretaget systematiske berejsninger og registreringer af fortidsminder. Fra 1873 og til 1930 berejstes landet for første gang systematisk og en lang række fortidsminder og fund blev registreret. Cirka 7000 til 8000 blev fredet på frivillig basis.

I 1937 blev der endelig, efter stort pres fra landets lokale fredningsnævn og førende kulturpersonligheder såsom Jo-

En langdysse med offentlig adgang. Landdysse plejes som en af få udvalgte af Ribe amt.

Eksempel på lyngklædt fredet gravhøj i ager.

han Skjoldborg og Johannes V. Jensen, gennemført en egentlig Fredningslov. Lovens essens var, at alle synlige fortidsminder fra 1937 var fredede ved lov. Fra 1937 igangsattes endnu en herredsberedning, der nu havde til formål at klarlægge, hvilke af de tidligere registrerede fortidsminder, der kunne fredlyses ved tinglysning. Når et fortidsminde skal vurderes til fredning, har det vigtigste element altid været fortidsmindets mo-

numentale udtryk i forhold til det omgivende landskab.

I Holsted, Brørup og Vejen kommuner blev denne del af herredsberedningen gennemført så sent som 1952-55. Siden er der, med undtagelse af en del fortidsminder i Vejen kommune, ikke foretaget et systematisk tilsyn med de fredede fortidsminder i vores landsdel.

I løbet af 1980'erne blev endnu en nyberedning igangsat, men blev indstil-

Læborg runestenen.

Viltbanestenen på Gravhøj ved Drostrup.

Ringvoldsanlægget Trælborg ved Veerst.

let igen før Ribe amt nåede at blive nyberejst. Amterne fik uddelegeret ansvaret for både tilsyn og pleje med de fredede fortidsminder, men af forskellige årsager blev en egentlig nyberejsning aldrig gennemført.

Først i 2004 blev det besluttet at færdiggøre nyberejsningen med midler fra Kulturarvsstyrelsen.

Esbjerg Museum blev af Kulturarvsstyrelsen udpeget til at udføre nyberejsningen i Ribe amt. Esbjerg Museum påtog sig opgaven med efterfølgende uddelegering af nyberejsningen til de enkelte kulturhistoriske museer med arkæologisk ansvarsområde. Det vil sige Varde Museum, Den Antikvariske samling i Ribe, Museet på Sønderskov foruden Esbjerg Museum selv.

I Ribe amt er der tale om ca. 1700 fredede fortidsminder, hvoraf de ca. 220 er beliggende i Holsted, Brørup og Vejen kommuner. Det er hovedsagelig gravhøje fra bondestenalder og bronzealder, der er fredet. Kun en ganske lille del er andre monumenter/anlægstyper som Runesten (Læborg, Bække og Klebæk Høje), Viltbanesten (Stagelundgård, Drostrup, Andst Bro.), Ringvold (Trælborg ved Veerst), Hesselvad Bro ved Åkjær Å, et areal med hærvejsspor, samt

Hesselvad Bro ved Åkjær Å.

2 nyere sten med indskrift i Kongeådalens. Disse andre anlægstyper udgør således kun 5 % af de samlede anlæg og der var kun ros til de tilknyttede lodsejere.

De fredede gravhøje i Sønderskovs ansvarsområde koncentrerer sig i visse områder. Specielt på det lidt højere liggende terræn langs Kongeådalens og Lindknud samt Bække sogne er der mange fredede gravhøje. Der ses også en tydelig tendens til at „rækker“ af gravhøjsforløb afspejler gamle vejforløb, hvor gravhøjene tydeligvis foruden at være monumenter, også er færdselskendemærker i landskabet. Der er ikke særlig mange fredede gravhøje i den østligste del af Vejen kommune. Den hårde landbrugsmæssige udnyttelse af den fede lerede agerjord har gjort sit til mange fortidsminders relativt tidlige forsvinden ved bortgravning eller overpløjning i den østlige del af Vejen kommune.

Den iværksatte nyberejsning af fredede fortidsminder blev gennemført fra marts til maj måned 2006. Et langt og køligt forår gav optimale iagttagelsesforhold i og med, at sidste sommers vækster var væk, og fortidsmindernes overflade var fuldt disponeret. Hurtig

Et jagttårn er opsat på siden af en fredet gravhøj.

blev arbejdsgangen en rutine og en række jagttagelser blev gennemført ved hvert enkelt fortidsminde. Fortidsmindets placering i landskabet blev kontrolleret ved indmåling med GPS.

I to fredede gravhøje er der nedgravet kunstige rævegeange.

Fortidsmindets tilstand vurderes og det kontrolleres om der er afvigelser i forholdt til tidligere beskrivelser af fortidsmindet. Alle fortidsminder fotodokumenteres ved mindst 1 foto. Dernæst blev der kontrolleret om den nu gældende lovgivning var overholdt i forhold til det enkelte fortidsminde.

En del af lovgivningen fra Naturbeskyttelsesloven blev i 2001 overført til Museumsloven, og således ligger kravet om en beskyttelse af selve fortidsmindet og 2 m zonen, som blev indført i 1992, i dag i Museumslovens § 29 e og f. Dog forblev den i 1961 indførte 100 m beskyttelseszone i Naturbeskyttelsesloven som § 18.

Museumsloven § 29 e: Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af fortidsminder. Der må heller ikke foretages udstykning, matrikulering eller arealoverførsel, der fastlægger skel gennem fortidsminder. M.m.

Museumsloven § 29 f: På fortidsmindet og inden for en afstand af 2m fra dem må der ikke foretages jordbehandling, gødes eller plantes. Der må heller ikke anvendes metaldetektor. M.m.

2 meter zonen omkring gravhøjene respekteres generelt ikke. Her et eksempel, hvor der pløjes helt ind i højfoden.

Naturbeskyttelsesloven § 18: Der må ikke foretages ændring i tilstanden af arealet indenfor 100 m fra fortidsminder, der er beskyttet efter bestemmelser i museumsloven. Der må ikke etableres hegn, placeres campingvogne og lignende.

Undtaget er landbrugsmæssig drift bortset fra tilplantning, gentilplantning af skovarealer, der ligger uden for det areal, der er beskyttet efter museumsloven, og beplantning i eksisterende

haver og sædvanlig hegning på jordbrugsjendomme. M.m.

Generelt kan det siges, at de fredede gravhøje har det godt, dog er en enkelt gravhøj aldeles forsvundet. Et enkelt sted er der opsat et stort træbygget tårn i en gravhøj. I to gravhøje er der nedgravet kunstige rævegange i form af betonrør. Ræve og grævlinge er i øvrigt hyppige naturlige skadevoldere på gravhøje med deres dyregrave.

Ved hovedparten af de fortidsminder, der ligger i agerjord bliver 2 m zonen ikke overholdt. I nogle tilfælde bliver der pløjet meget tæt ind til gravhøje eller direkte ind i kanten af gravhøje. Dette medfører næsten altid efterfølgende yderligere erosionsskader på gravhøjene. Et par enkelte steder er der også foretaget terrænreguleringer op til gravhøje og et enkelt sted er der gravet sand i ca 1 meter dybde inden for 2 m zonen

Hvor 2 meter zonen ikke er blevet overholdt er foden af gravhøjen markeret med en ca. 50 til 70 cm høj hvid plastpind. Dette betyder, at der i forbindelse med dyrkning skal holdes en afstand på 2 meter fra de hvide plastpinde. En del

Ved en fredet gravhøj er der gravet sand indenfor 2 m zonen. Efterfølgende erullet benyttet til affald.

Eksempel på en pæn indhegning af en fredet gravhøj. Desværre er indhegningen foretaget op ad højsiden. Hegning skal foretages 2 meter fra højfod.

steder er der også konstateret manglende eller for små indhegninger af gravhøje i forhold til kvæg og heste. Husdyrenes færden skaber ofte slidskader med efterfølgende naturerosion både i 2 m zonen og på selve fortidsmindet. Indhegning af fortidsminder skal inkludere 2

m zonen. Alle overtrædelser er fotodokumenteret og lodsejere vil blive kontaktet med henblik på genetablering af 2 m zonen og andre lovovertrædelser med efterfølgende reetablering.

Med hensyn til 100 m zonen er der spredte overtrædelser. Det er ofte i by-

Endnu et eksempel på for tæt hegning samt pløjning ind til højfod. Begge dele forårsager ødelæggelser på højen og den naturlige erosion tager fart.

Skur og diverse landbrugsredskaber er placeret op ad fredet gravhøj.

nære områder eller ved fortidsminder tæt på landbrugsejendomme, det kniber med overholdelse af loven. Det kan være tale om placering af hytter/sommerhuse, henkastede ældre landbrugsredskaber som mejetærskere m.m. Enkelte skure og mindre bygninger er også etableret inden for 100 m zonen.

En del steder er henkastning af affald m.m. på de fredede fortidsminder og i 2

m zonen også et problem. Især er det markrydningssten i vekslende mængde, jorddeponering, gamle markvandingsanlæg med aluminiumsrør, dæk, afdækningsplast m.m. Her vil lodsejer også blive kontaktet med henblik på at få forholdene omkring fortidsminderetableret.

Bortset fra den ene helt og aldeles forsvundne gravhøj er der tale om skader, der ved dyrkning, husdyrhold m.m. medfører en gradvis nedbrydning af fortidsminderne. Derfor er det vigtigt at få standset årsagen til disse skader i tide inden de enkelte fortidsminder lider alvorlig overlast.

Specielt er gravhøje i skovarealer godt beskyttet. De eneste skader i skovene er som regel følger af stormfald og deraf følgende oprydning. Der er ingen eksempler på tilplantning af fredede gravhøje og forholdene omkring de fredede gravhøje er helt i orden i områdets skove.

Fredet gravhøj brugt til benkastning af marksten, jernbjælke m.m.

Eksempel på mindre fredet gravhøj sydvest for Brørup, hvor 2 m zonen er markeret med hegnsplæle og der holdes god afstand til gravhøjen.

Der er også rigtig gode eksempler på lodsejere, der ligefrem med hegnsplæle har markeret 2 meter zonen omkring gravhøje og tydeligvis sætter en ære i at passe på „deres“ fortidsminder.

Man må ikke plante træer på fredede fortidsminder eller inden for 2 m zonen. Men træer, der kommer ved selvplantning er der ingen lov imod. På og ved en del gravhøje er der en del selvplantede buske og træer. Nogle steder ser det pænt ud men andre steder ligner det et værre morads. Det vil være ønskeligt, at disse gravhøje blev ryddet for træer og buske. Naturligvis må rødder ikke fjernes. Generelt har gravhøje ikke godt af, at der står træer og buske på dem. Trærødder går langt ned og kan ødelægge evt. gravanlæg direkte eller indirekte ved at ændre bevaringsforholdene for grave og arkæologiske genstande. De bedste bevaringsforhold ses på de gravhøje, der kun er bevokset med græs/lyng. På denne måde får gravhøjen også en maksimal monumental eksponering i landskabet.

Museet på Sønderskov giver gerne gode råd og vejledning, hvis nogen får lyst til at pleje deres fortidsminder.

Vi har ikke særligt mange fredede fortidsminder tilbage, og det er derfor vigtigt at værne om dem som er tilbage. Med amternes nedlæggelse er der lagt op til en nyplacering af ansvaret for de fredede fortidsminder. Som det ser ud nu bliver cirka 10 større museer rundt om i landet udpeget af Kulturarvsstyrelsen til at varetage de fredede fortidsminders ve og vel.

På en af de første sider af en ældre udgave af „Aarbog for Historisk Samfund i Ribe amt“ stod skrevet „Fremtiden vil af nutiden kræve fortidens arv“. Så pas på vores fælles fortidsminder – de skal holde i mange tusind år endnu.

Ejvind Hertz

Supplerende litteratur:

Ingrid Stoumann: Mark og Montre 2006, *Pas på fortidsminderne – for fremtidens skyld.*

De lokalhistoriske arkiver i Holsted, Brørup og Vejen kommuner

Lokalarkiv for Holsted Kommune

Vestergade 17, 6670 Holsted.

Tlf. 75 39 20 10

Leder: Klaus Hansen.

Åbningstid:

onsdag 14-18 eller efter aftale.
tirsdag 19-21 (1/10-31/3).

Aastrup sognearkiv

Borgergade 121, 6752 Glejbjerg.

Tlf. 75 19 85 69

Leder: Olga Pedersen.

Åbningstid:

1. og 3. torsdag hver måned 15-19
eller efter aftale.

Hovborg lokalhistoriske arkiv

Hovborg Skole, Lindevej 1-5, 6682 Hovborg.

Tlf. 75 39 62 29

Arkivleder: Henry Pedersen.

Åbningstid:

tirsdag 15-17.

Historisk arkiv for Brørup og omegn

Brørup Bibliotek, Stadionvej 6, 6650 Brørup.

Tlf. 75 38 16 70

Formand: Peter Christensen

Åbningstid:

torsdag 15-17 eller efter aftale.

www.broerup-lokalhistorie.dk

Lokalhistorisk arkiv Vejen Kommune

Østergade 2, 6600 Vejen.

Tlf. 79 96 52 75

Leder: Linda Klitmøller.

Åbningstid:

tirsdag 10-16 og onsdag 10-17.

Arrangementer, skoler og grupper - efter aftale.

Sognearkivet i Bække

Bække Skole, Skolegade 3, 6622 Bække.

Tlf. 75 38 97 06

Kontakt pers.: Søren Frederiksen.

Åbningstid:

tirsdage 19-20. (lukket 1/5-1/9)

Restaurant Herregårdskælderen *Museumscafé Sønderkov*

Åbningstider indtil 1. april: Onsdag - lørdag, 12.00-23.00

Søndag-tirsdag, lukket. Åbent for selskaber min. 15 pers.

Åbningstider efter 1. april: se hjemmesiden

Ring gerne for menu og bordbestilling

Tlf. 75-3838645

www.herregaardskaelderen.dk

email: herregaardskaelderen@clausfh.dk